

FÜZÛNÎ VE GÜL-İ SAD-BERG'İ

Doç. Dr. İ.Çetin Derdiyok
Ç.Ü. Fen-Edebiyat Fak.
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
cderdiyok.cu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada edebiyat tarihimizde pek bilinmeyen XVII. yüzyılda yaşamış şair Füzûnî ve Gül-i Sad-berg adlı 167 beyitlik mesnevisi tanıtılmakta; ayrıca Arap kökenli eski Türk harfleriyle yazılmış eserin yeni Türk harfleriyle transkripsiyonlu metni verilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Füzûnî, Gül-i Sad-berg, mesnevi, XVII. yüzyıl, Eski Türk Edebiyatı, divan.

ABSTRACT

This paper focused on Fuzuni and his work Gül-i Sad-berg which consists of 167 couplets. In this work written by Arabic letters. Here, we transcribed to new Turkish letters, original text from old Turkish letters.

Key words: Fuzuni, Gül-i Sad-berg, mesnevi, XVII. Century, Classical Turkish Literature, divan.

GİRİŞ

Füzûnî, edebiyat tarihçilerimiz ve eleştirmenlerimiz tarafından pek bilinen bir şair değildir. Füzûnî'nin eserine 1989-1990 yıllarında Gül-i Sad-berglerle ilgili katalog ve kütüphane taraması yaptığımız zaman Nuruosmaniye Kütüphanesinde rastlamıştık. Daha sonra Füzûnî'nin eserinden ilk kez TDV İslâm Ansiklopedisi'nin XIV. Cildinde yer alan *Gül-i Sad-berk* maddesinde söz etmiştik.¹

Burada kaynaklardan da yararlanarak Füzûnî ve eseri hakkında kısaca bilgi vermeye çalışacağız. Ayrıca başka bir nüshasını tespit edemediğimiz eserin yeni Türk harfleriyle yazılmış transkripsiyonlu metnini vereceğiz.

FÜZÛNÎ

¹ Derdiyok, İ. Çetin, "Gül-i Sad-berk" mad., TDV, İslâm Ansiklopedisi, C. XIV, İstanbul 1997, s. 225, 226.

Safâyi Tezkires,² *Vekâyiü'l-Fudalâ*,³ *Sicill-i Osmânî*⁴ ve *Tuhfe-i Nâilî*'de⁵ verilen bilgiye göre Füzûnî'nin asıl adı Mehmet'tir ve memleketi Göynük'tür. Yine adı geçen kaynaklara göre *Saray-ı Âmire-i Sultânî*'de, yani *Yeni Saray* veya *Topkapı Sarayı*'nda eğitim gördükten sonra müteferrikanlık⁶ görevi almıştır. Mesnevinin Şeyhülislam Yahya'ya ithaf niteliği taşıyan 56 ve 60. beyitleri arasındaki kısmı, şairin bu durumuyla ilgili görünmektedir. Nitekim şair, menekşe gibi boynu eğik, zayıf ve güçsüz durumdayken bu durumdan kurtulma arzusunu 58. beyitte dile getiriyor. Kendisini bu durumdan kurtaracak mevki ve makamı sunabilecek kişi olan Şeyhülislam Yahya'nın huzurunda kendisini aşağılıyor, köpeklerle bir tutuyor:

İmdi çün böyledür iy nūr-ı başar
Eyle ben bende-i dil-tenge nazār

Nice bir gonce-i dil-teng olayın
Ya benefşe gibi boynum egeyin

Nefha-i luṭfuñı dem-sāz eyle
Ser-bülendāne ser-efrāz eyle

Seg-i küyuñla hisāb eyle beni
Cebhe-fersüde-i bāb eyle beni

Yok ḥaṭā eyledüm oldum maḥcüb
Seg-i der-gāhuña eyle mensüb

2 Safâyi'zâde Mustafa, *Tezkire-i Safâyi*, T.Y. Nu. 3215, Üniversite Kütüphanesi, v. 231; Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, Nu. 2549, v. 259b - 260a.

3 Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri*, *Vekâyiü'l-Fudalâ*, C. I, (Neşre Hazırlayan : Doç. Dr. Abdülkadir Özcan) Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 685.

4 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmânî*, (The Ottoman National Biography) İstanbul 1308/1890-1351/1897, C. IV, Gregg International Publishers Limited 1971, s. 21.

5 Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, C. II, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, s. 771.

6 "Müteferrika: Hükümdarla vezirlerin ve diğer hizmet sahiplerinin maiyyetinde hademe nevinden olan bir kısım hizmet erbabı hakkında kullanılan bir tâbirdir." Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, MEB, Yayınları, İstanbul 1993, s. 637.

Safâyî, ⁷ Mehmet Süreyya ⁸ ve Nâil Tuman ⁹ onun *yeşil bayrak kâtibi* ¹⁰ olduğunu bildirirken, Şeyhî Mehmet Efendi *ulûfeciyân-ı yemîn kâtipliğine* getirildiğini belirtiyor. *Ulûfeciyân-ı yemîn*, “sağ ulûfeciler” anlamına gelir.¹¹ Safâyî, Füzûnî'nin *yeşil bayrak kâtipliğinden* sonra tanındığını ve meşhur olduğunu belirtiyor.

Füzûnî'nin şairliği konusunda Mehmet Süreyya, “Şairdir.”¹² demekle yetinirken, Safâyî, asrın şairlerinden olduğunu belirttikten sonra iki beytini örnek olarak vermektedir.¹³ Şeyhî Mehmet Efendi, herhangi bir yorumda bulunmadan Füzûnî'nin bir beytini, sonra üç beyitlik bir nazım parçasını örnek olarak vermiştir.¹⁴

Yukarda adı geçen üç kaynak ve Müstakimzade Sadeddin'in Mecelletü'n-Nisâb'ı ¹⁵ herhangi bir fark göstermeden Füzûnî'nin ölüm tarihi konusunda birleşerek hicrî 1068 (milâdî 1657-1658) yılını vermektedirler.

Füzûnî hakkında Safâyî Tezkiresi'ne özet olarak yazılmış bir zeyl olduğu bilinen *Safvet Tezkiresi*'nde de bilgi bulunmaktadır. Yalnız bu bilgi Safâyî Tezkiresi'ne göre daha azdır.¹⁶

Yeni kaynaklardan *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* ¹⁷ ile *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde¹⁸ yukarda adı geçen kaynaklardan alınan kısa bilgiler bulunmaktadır. *Osmanlı Müellifleri*'nde ve günümüz ansiklopedik eserlerinin pek çoğunda Füzûnî hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Kısacası Göynük'te doğan Füzûnî, devlet hizmetinde bulunmuş, kâtiplik yapmış, şairliğiyle tanınmıştır, fakat kaynaklarda ne divanından ne de başka bir eserinden söz edilir. Şimdilik tezkirelerdeki beyitleri dışında bilinen tek eseri, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde 4966 numarayla kayıtlı olarak tespit ettiğimiz bir mecmuanın 72-74 varakları arasında yer alan, ta'lik yazıyla yazılmış Gül-i Sad-berg adlı 167 beyitlik mesnevisidir.

⁷ bk. age., v. 231.

⁸ bk. . age., s. 21.

⁹ Bkz. . age. s.771.

¹⁰ Yeşil bayrak : Sağ Ulûfeciler. Kapıkulu süvari askerlerinin üçüncü bölüğü Sol Ulûfecilerle orta bölükler diye anılırdı. Sağ Ulûfeciler, yirmi bölüktü. Bayrakları yeşil olduğu için yeşil bayrak diye de anılırlardı. Yürüyüşlerde hükümdarların sağında yürüten Sıyah bölüğün sağ gerisinde giderdi. Konaklarda da padişah sancağının sağında yer alırlardı. Seferlerde ve ordugahlarda hazineyi beklemek görevleri vardı. Bkz. Midhat Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lügatı, (Düzeltilmiş ve ilaveli ikinci baskı), Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 295.

¹¹ bk. age., s. 350.

¹² bk. dipnot 4..

¹³ bk. age., v. 231.

¹⁴ bk. age., s. 685..

¹⁵ Müstakimzade Süleyman Sadedin, Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nisbi ve'l-Künâ ve'l-Elkâb, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, Nu. 628; TDK Kütüphanesi, Fotokopi Nu. 37; TDK Kütüphanesi, Mikrofilm Nu. 8, v. 339a.

¹⁶ Safvet, Zeyl-i Tezkiretti'ş-Şuarâ Es-Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr), Üniversite Kütüphanesi, TY. 1253, v. 91b.

¹⁷ Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, (Hazırlayanlar: Doç.Dr. Haluk İpekten, Doç.Dr. Mustafa İsen, Doç. Dr. Recep Toparlı, Doç. Dr. Naci Okçu, Yrd.Doç.Dr. Turgut Karabey), KTB Yayınları, Ankara 1988, s. 154.

¹⁸ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. III., Şubat 1979, s. 264.

GÜL-İ SAD-BERG

Gül-i Sad-berg, *tevhit, na't, cihâryâr-ı güzîn, Şeyhülislam Yahya Efendi'ye methiye, bahçıvanın hikâyesi, hâtîme* olmak üzere başlıca altı bölümden meydana gelir. Bir kuş ile bahçıvan arasında geçen olayların anlatıldığı hikâye, mesnevinin asıl bölümünü oluşturur.

Özetleyecek olursak hikâyede olay, bir bahçıvanla serçe büyüklüğündeki bir kuşun arasında geçer. Bahçesini özenle yetiştirip düzenleyen bahçıvan, bir gün yetiştirdiği meyveleri bir kuşun yediğini görür. Bahçıvan tuzak kurarak bu kuşu yakalar. Kuş, bahçıvanla anlaşarak, şu üç öğüdü verir: *1. Boş söze güvenme, 2. Bütün malın, işin elinden gittiğinde üzülmeme, 3. Gücünün yetmeyeceği bir işle boş yere uğraşma.*

Anlaşma gereği üç öğüdü alan bahçıvan kuşu bırakır. Bahçıvanın elinden kurtulan kuş, bahçıvana bu kez karnında ördek yumurtası büyüklüğünde bir inci olduğunu söyler. Saf bahçıvan bu boş sözlere inanır, kuşu yakalamak için yalvarır. Kuş onunla dalga geçer, verdiği öğütleri hatırlatır. Burada bir bakıma öğütlerin gerçekliği vurgulanır.

Eserdeki hikâyenin konusunun eski mesnevi kitaplarında olabileceği düşüncesiyle yaptığımız araştırmada hikâyenin benzerine Mevlana'nın *Mesnevi-i Manevisinde* rastladık.¹⁹ Hatta daha eski sayılabilecek *Kelile ve Dimne'de* de hikâyenin bir varyantını gördük.²⁰ Gül-i Sad-berg ile bu mesnevileri karşılaştırıp değerlendirmenin bu araştırmanın sınırlarını aşacağı düşüncesiyle bu konudaki araştırmamızı devam niteliğindeki bir başka çalışmaya bırakıyoruz.

ESERİN YAZILIŞ TARİHİ

Füzûnî, eserin yazılış tarihi hakkındaki ipuçlarını 165 ve 166. beyitlerde veriyor.

165. beyit, daha çok hazırlık niteliğindedir. Şair burada Gül-i Sad-berg adlı eserine güzel bir tarih söylediğini belirtiyor:

Gül-i Şad-bergüme târîh-i melîh
İderin tâze 'ibâretle şarîh

166. beyitte ise tarih yer alıyor. Şair burada tarihin nasıl bulunacağını anlatıyor. Şairin belirttiğine göre “Gonce” sözcüğünden “heft” varak, yani yedi sayısının çıkarılması gerekiyor.

Çonceden heft varak perrân it
Şoñra târîhin anuñ iz'ân it

¹⁹ Mevlânâ, *Mesnevi*, C. IV, (Çeviren: Veled İzbudak, Gözden geçiren : Abdülbaki Gölpınarlı), Şark İslâm Klâsikleri, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. 181-183.

²⁰ bk. Filozof Beydebâ, *Kelile ve Dinme*, Mütercim: Salâhaddin Alpay, 3. Baskı, Bedir Yayınevi, İstanbul 1973, s. 84, 85.

Bu durumda Arap harfleriyle yazılmış "Gönce" sözcüğünün ebced hesabına göre her harfinin sayı değerinin toplamı, (1000+50+3+5+ = 1058) bin elli sekiz yapar. Bundan da yedi sayısı çıkarılırsa, (1058-7 = 1051) bin elli bir kalır.

Bu sayı, hicrî takvime göre eserin yazılış tarihidir; milâdî takvime göre de 1641/1642'ye karşılık gelir.²¹ Elde edilen bu tarih, H. 1068 / M. 1657-58'de vefat ettiği bildirilen Füzûnî'nin yaşadığı zamana da uygun düşmektedir. Bu duruma göre Füzûnî, eserini vefat etmeden 16 yıl kadar önce 1641/1642'de yazmış olmalıdır.

ESERİN YAZMA NÜSHASI

Yaptığımız kütüphane ve katalog taramaları sonucu başka bir nüshasını bulamadığımız Gül-i Sad-berg'in yeni Türk harflerine transkripsiyonunu Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde 4966 numarayla kayıtlı bulunan nüshasından yaptık.

Mecmuanın 72-74 varakları arasında bulunan, çok küçük harflerle ve ta'lik yazıyla yazılmış metinde bazı yazım özellikleri dikkati çekmektedir. Örneğin "gönce" ve "nice" sözcüklerindeki c sesleri çim harfiyle "gönçe" ve "niçe" okunacak şekilde yazılmıştır. Biz transkripsiyonlu metinde c sesiyle yazmayı tercih ettik.

Ayrıca yazma nüshada bazı yazım yanlışları da bulunuyor. Örneğin dipnotlarda da gösterdiğimiz gibi "tuñfe" sözcüklerinin ħ harfiyle yazılması gerekirken ħ harfiyle yazıldığı görülmektedir. Yine 120. beyitte yer alan "sağat" sözcüğünün yazmada "sağat" şeklinde yazıldığı görülmüyor.

SONUÇ

Sonuç olarak Füzûnî, iyi eğitim görmüş, eli kalem tutan, devlet hizmetinde bulunmuş bir şairdir. Tezkirelerde birkaç beyit de olsa şiirlerinin bulunması zamanında tanınan bir şair olduğunu gösteriyor. Bildiğimiz tek eseri Gül-i Sad-berg adlı mesnevisidir. Bu nedenle çok üretken bir şair olmadığı düşünülebilir. Dil ve anlatımı klâsik şiir tarzımıza uygundur. Bilhassa bahçenin anlatıldığı kısımdaki tasvirlerin gerçeğe uygunluğu ve canlılığı onun iyi bir gözlemci olduğunu gösteriyor. Anlatımındaki denizle ilgili benzetmelerin çokluğu şairin denizle yakın ilgisi olduğunu düşündürmektedir. Şiirinde yer yer görülen bazı vezin ve anlatım güçlükleri Füzûnî'nin şiire yeteri kadar zaman ayırmadığını da akla getirmektedir.

21 Unat, Faik Reşit, Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 72.

GÜL-İ ŞAD-BERG-İ FÜZÜNİ İNEST

Fe ʿi lā tūn Fe ʿi lā tūn Fe ʿi lūn

Gül-i Şad-berg-i sipās [u] müteʿāl
Lāʾiķ olsa çemen-ārā-yı maķāl

Ḳalem-i ḥamdele-i mīve-i ter
Yeridür olsa şenādan müşmer

Kāğıd-ı çār-şebe düşse beri
Nuķat-ı şükr ü şenā mīveleri

Terbiyet-sāz-ı riyāz-ı ceberūt
Āferīnende-i bāğ-ı melekūt

5 ʿĀfiyet-baḥş-ı bahār-ı bustān
Marāz-efzā-yı dıraḥtān-ı ḥazān

Ḥande-baḥşā-yı dehān-ı rümmān
Girye-āmūz-ı şehāb-ı bārān

Ḳatre ber-dāde-i tāk-i engür
Ṭaʿm-ı şirīn-dih-i her güre-i şūr

Kird-gārā gül-i şad-berg-i çemen
Şemmedür micmere-i luṭfuñdan

Oldılar nergis ile ğonce-i ter
Çeşm [ü] gūş-ı çemenistān-ı ʿiber

10 Gül-i tevḥīd-i çemenzār-ı ḥayāl
Çün ider bülbüli nağmede lāl

Bu gülüñ şafḥa-i bergine meger
Kātib-i ḳudreti ḥāmūş yazar

Bu gülüñ bergine dest-i ceberūt
Urdı her saṭırına bir mühr-i süķūt

Olsa mecrā-yı zülāl-i maʿnā
Ḳalemüm itmeye şükr-i icrā

Olalum iy kalem-i tuhfe-ıhırām²²

Mıve-i na't-ı nebıden hoş-kām

DER-NA'T-I HAZRET-İ RİSÁLET

Şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem²³

15 Gül-i büyende-i 'adn-i 'Adnān
Zıb-i destār-ı ser-i kevn ü mekān

Mıve-i haste-dil-i renc-i günāh
Ārzū-yı dil ü cān-ı güm-rāh

Ser-i ser-cedvel-i bāğ-ı şüfe'ā
Terbiyet-sāz-ı güneş-kār u haḫā

Ṭahra [vü] ²⁴ tığ-ı şefā'atle eger
Bāğ-ı ḫaşri dilese pāk eyler

Bāğ-ı kudretde nihāl-i Ṭübā
Kalemüm Sidre-i vaşlı güyā

20 Şışe-i fānūsı çarḫ-ı aḫzar
Şem'i pervānesi Cibrıl-i şeh̄er

Ruḫları şem'i şebistān-ı cemāl
Nüh felek şem'ine fānūs-ı ḫayāl

Nāme-i 'izz ü şefā'at olıcaḫ
Zahrına mühr urılmaḫ elyaḫ

Nāme-i emr-i şefā'atdür o zāt
Zahrına çekdi Ḥudā şaḫḫ-ı berāt

Aşılusun bu kalem vaşşāli
Bir güle çār nihāl-i 'ālī

25 Ya'ni kim ol güli zıkr eyleyicek

²² tuhfe : Metinde tuhfe.

²³ Allāh'ın salat ve selāmı üzerine olsun.

²⁴ Yazma nüshada "ṭahra" sözcüğünün sonunda kesireli okunacağını gösteren hemze bulunmaktadır. "Ṭahra (dahra): Bağ ve ağaç budamakta kullanılan orağa benzer bir aygıt." (Bkz. Tarama Sözlüğü); "Tıg (F): Kılıç ve kılıca müşâbih âlât-ı kâti'a." (Bkz. Kâmüs-ı Türkî). Kesici âlet anlamına gelen bu iki sözcüğün atf vavıyla ayrılması kanımızca daha uygun görünmektedir.

Çār bülbülleri yanınca gerek

DER-MEDH-İ ŞİDDİK-İ İŞK
Rađiya'llāhu 'anh²⁵

Bülbül-i ravza-i şāh-ı taşdıķ
Yūsuf-ı hūsn-i şadāķat Şiddik

Dil-i billür-ı nebī içre o zāt
Yir idindi nite kim ķand-i nebāt

O gültün şeb-nem-i dil-dādesidür
Hāşılı bende-i üftādesidür

DER-MEDH-İ HAZRET-İ ÖMER
Rađiya'llāhu 'anh²⁶

Yār-ı şānī-i resül-i şāri'
'Ömer-i şāhib-i seyf-i ķatī'

30 Kālem-i haķķ idi āğzında zebān
Buyruđı üzre olurdu Furķān

Zerresi esb-i harūn gibi hemān
Nīl'e itdürdi şitāb u cereyān

DER-MEDH-İ HAZRET-İ ÖSMAN
Kerrema'llāhu vecheh²⁷

Şālis-i yār-ı resül-i Mevlā
Ya'nī 'Oşmānı şeh-i mülk-i hayā

Ne ķadar pāk gerekdür şānı
Ki ola maḥfaza-i Kūr'ānī

O ķadar oldu muḥibb-i Kūr'ān
Muşḥaf'ıñ üstine cān virdi hemān

25 Allah ondah razı olsun.

26 Bkz. dipnot 20.

27" Allah kendisini aziz kılsın." Bu sözler daha çok Hz. Ali için kullanılır, fakat burada Hz. Osman için de kullanıldığını görüyoruz.

Bkz. Doç.Dr.Recep Toparlı, Doç.Dr.M.Sadi Çögenli, Osmanlıcada Kullanılan Arapça ve Farsça Edat Zarf Deyim ve Terkipler, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1990, s. 79.

DER-MEDH-İ HAZRET-İ 'ALİ
Kerrema'llāhu vecheh²⁸

35 Ejder-i heft-ser-i Kāf-ı kader
Şaf-der-i qal'a-güşā-yı Hāyber

Ravza-ārā-yı riyāz-ı Necefī
Bülbül-i nağme-keş-i sır-keşefī

Sāki-i teb-zede-i teşne-lebān
Şāhib-i kevşer-i haşr-i atşān

Bunlara pey-rev olan olmaya güm
Rađiya'llāhu te'ālā 'anhüm²⁹

DER-MEDH-İ QIDVE-İ FUZALĀ
ŞEYHÜ'L-İSLĀM YAḤYĀ EFENDİ

Bāgbān-ı çemenistān-ı 'ilm
Gülşen-ārāy-ı gülistān-ı 'ilm

40 Şafha-pīrāy-ı riyāz-ı taḥkīk
Āb-ı leb-rīz-i hıyāz-ı taḥkīk

Lāle-i dāniş ü Nu'mān-ı zekā
Nergis-i bīniş-i bustān-ı zekā

Şeb-nem-i gül varak-ı bāğ-ı 'ulūm
Dür-feşānende-i deryā-yı rūsūm

Misk-i Rūmī-ı arāzī-ta'yīn
Semen-i rāyiḥa-baḥşende-i dīn

Şem'ci şu'le-fiken-i metn-i menār
Çār tekbīr-zen-i metn-i menār

45 Mūziḥ-i müşkil-i her cins ü fi'e
Gül-i Şad-berg be-her re's-i mi'e

28 Bkz. dipnot 27..

29 Yüce Allah onlardan razı olsun.

Şāhib-i kevşer-i huld-ı tefsīr
Menbaʿ-ı āb-ı ḥayāt-ı taʿbīr

Kāşif-i muḳniʿa-i sūre-i Nūr
Dāvud-ı nağme-ger-i sūr-ı Zebūr

Ḳıdvet-i müctehidīn-i fużalā
Ḥazret-i müftī-i ʿālem Yahyā

Olsa Cürcānī idüpdi daʿvā
Tā ola aña emīn-i fetvā

50 Zinde olsaydı olurdu rāğib
Ḥatt-ı fetvāya Ferīd-i Kātib

Lāyıkı olsa deri derbānı
Āfitāb-ı felek-i Şirvānī

Māye-i sīne [vü] şadr-ı fetvā
Ṭāḳ-ı mihrāb [u] imām-ı mervā

Şarf-ı yek-rūze ḥaṭ olmaz aña
Müşg-i Çīn kāğıd-ı ıqlīm-i Ḥıṭā

Ḥāşşa-i nergisi bñ itse eger
Ġonce-i teng ü benefşeye nazār³⁰

55 Ġonce olmaz idi dil-teng ʿāciz³¹
Boyn egmezdi benefşe hergiz

İmdi çün böyledür iy nūr-ı başār
Eyle ben bende-i dil-tenge nazār

Nice bir Ġonce-i dil-teng olayın³²
Ya benefşe gibi boynum egeyin
Nefḥa-i luṭfuñı dem-sāz eyle
Ser-bülendāne ser-efrāz eyle

Seg-i kūyuñla ḥisāb eyle beni

30 Ġonce : Metinde Ġonçe.

31 Bkz. dipnot 30.

32 nice: Metinde: niçe; Bkz. dipnot 30.

Cebhe-fersüde-i bâb eyle beni

60 Yok haṭâ eyledüm oldum maḥcüb
Seg-i dergāhuña eyle mensüb

ḤİKĀYET-İ MERD-İ BĀĞBĀN

Berg-i vaşşāle-i eşcār-ı suṭūr
Mīve-i naḳşa virür böyle zuhūr

Bu kühen-bāğ-ı cihān içre meger
Var idi bir ṭamaḥ issi ebter

Zinde-ten pīl-beden zūr-āver
Sāḥidi şāḥ-ı çenāra beñzer

Bir bāğı var idi gāyet raḥnā
Niçe bāğ bāğ-ı İrem'den aḥlā³³

65 Sāye-dār olmuş idi her şeceri
Āfitābuñ yok idi anda yeri

Fürce-yāb olsa varaḳdan gāhī
Şemsi eyler idi şest-i māhī

Ruḥ-fürüz idi çerāğ-ı lāle
Söndüremez idi āb-ı jāle

Cān virür idi dimāğa her dem
İsī-veş anda buḥūr-ı Meryem

Şāne-i bād-ı seḫerden her-bār
Ḳatı āşüfte idi zülfi-nigār

70 Ḳıṭṭa-i ḥüb idi ḥaḳḳā o maḫal
Lāle pervāzı vü māḥī cedvel

ḤAks-i ezhār ile ḥavzındaki mā
Māḥi çiçeklü bir aṭlas gūyā³⁴

33 nice: Metinde: niçe.

34 "Māḥī" sözcüğündeki "ī" sesi vezin gereği kısa yazılmıştır.

Baḥş-i lezzetde ol emrüd ol āb
Dā'im olurdu ikisi şeker-āb

Bāḡbān egmez idi kimseye ser
Ṭayanurdu beline şām u seḡer

Tīşesin şalmada üstād idi
Bāḡ-ı şīrīnine Ferhād idi

75 Düşse bir kayısı havz içre eger
Şuya düşmiş idi şan tenk-i şeker

Göremezdi 'inebin 'ayn-ı şafā
Koruḡın eylemiş idi tütüā

Bozdoḡan ile teni olsa kebūd
Alamazlardı elinden emrüd

Bih içün olsa nigün-sār-ı belā
Dimek olmaz idi ol ḡām ayvā

Bir gün ol merdek-i bāḡ-ı hünerī
Güneş ile bile doğdı seḡerī

80 Der-i bāḡına şitābān geldi
Ravza-i cennete Rıdṽān geldi

Cüst ü cū eyledi pes āb gibi
Bāḡı devr eyledi dūlāb gibi

Güllere düşdi muḡaddem nazarı
Jāle-bār oldu şafādan başarı

Gördi kim bākire-i ḡonçe-i ter³⁵
Şevher-i bād ile olmuş hem-ser

Ruḡına jāle-i sīm-gün ḡonmuş
Sīnesi üzre bir altun ḡonmuş

85 Baḡr-ı gülden geçüp ol zevraḡ-ber
Sünbūlistān[a] bıraḡdı lenger

35Bkz. dipnot 30.

Gezdi ol  ulz m-i mevv c  birez
Oldı ol s nbulle yağmacı birez

Oradan dağı o keřt   heng
İtdi  ađaç deđizi  zre direng

Nařb-ı  aynı g c nen m veleri
İtdi ta d d [u]  is b[ı] nazarı

M ve-i puhte v    m-ı eřc r
G rdi kim n kışı b - add   ş m r

90 Bu elem kend yi b -t b itdi
Atdı dest rını pert b itdi

Urdı her sağt-ı dırağt  stine ser
řandı c n u seri bust nda biter

 enber oldu  adi  eřmi p r- b³⁶
Devr-i b đ eyledi m nend-i d l b

Bed-du a eylemege merd-i  ud 
Eyledi dest   serin   n be-hev 

G rdi bir ř đ ede bir m r ek
řecer n m vesin eyler m nfek

95 Ger i kim c ssede g nciřk  adar
M ve-r z olmada  ank -yı  ader

Pen e-derrende v  gizlik- mink r
B z-ı perrende v  ř hin-kird r

Bulıcağ  aşmını merd-i d l-teng
İtdi  g ze-i řayda  heng

şiddet-i buğzını kıldı i l n
Tele [v ] mekrini itdi pinh n

 unki d m-ı tele der-k r oldu

³⁶"kaddi" vezin gereği "kadı" okunmuřtur.

- Mürğ-ı āzāde giriftār oldı
- 100 Merd-i pür-kīne yitişdi o maħal
Oldı ol mürğa çü ‘aḳḳāb-ı ecel³⁷
- Bād-veş tız ü şitābān oldı
Mürğa ḥükm itdi Süleymān oldı
- Dem ü laħm itmek içün ḥaṅçerini
Kesmek isterdi o mürğuñ serini
- Mürğ ol demde güher-pāş oldı
Āferīn-gūyi vü şabāş oldı
- Didi iy merd-i ṭamaḳkār [u] fużül
Ḳatlüme olma ḥarişāne ‘acül
- 105 Ben Hümā-yı ser-i devlet-mendem
Maḍen-i gevher-i nuşḥ u pendem
- Gerçi güncişk-i ḥaḳīrem ammā
Gevher-i gevheri deryā deryā
- Şadef-i pend-i dür-efşān olayın
Emelüñ bāğına bārān olayın
- Saña üç pend ideyüm güş eyle
Güher-i pendimi mengüş eyle
- Birisi ol ki süḥan ola muḥāl
İtimād eyleme aña fī'l-ḥāl
- 110 Biri daḥı gide elden pür kār
Fevtine ğam yime anuñ zinhār
- Biri de yetmeyesin bir kāre
Aña irişmege olmaz çāre

³⁷ Yazmada şeddeli yazılmış görünen bu sözcük “uḳāb, ‘aḳāb” gibi çeşitli biçimlerde okunabiliyordu, fakat vezin ve anlam gereği “ıḳāb” ‘İḳāb عقاب عاقبة sözcüğünün çoğulu olup “sarp geçit” anlamına gelir. Bkz. el-Müncid Fi'l-A'lām, 26. Baskı, Dāru'l-Meşriḳ, Beyrut 1960, s. 518; İbrahim Mustafa, Ahmed Hasan ez-Zeyyāt, Hāmid Abdülkādīr, Muhammed Ali en-Neccār, el-Mürcemü'l-Vasīt, Çağrı Yayınları, İstanbul 1986, s.613.

Oldı bu üç güher-i rifat ü şān
Felek-i hikmete necm-i mizān

Pendüm ile dil ü cânũñ şād it
Anı hıfz eyle beni āzād it

Olıcağ mürgek-i güncişk-i hevā
Böyle bir nādire-ger nāğme-serā

115 Merd-i bāğī anı itdi izcān
Pend ile bendi bile aldı hemān

Çün halāş oldu o mürğ-ı tannāz
İtdi ol şahçede yine firāz

Nağmesi perdesini tiz itdi
Kahkaha-i ferağ-āmiz itdi

Merd-i bāga didi iy sāde-nihād
Böyle ahmaqlık ider mi şayyād

Gerçi kim mürğ-ı dilüm şād itdüñ
Dāma düşdüm beni āzād itdüñ

120 Şikemümde benim iy gül u sağat³⁸
Bir güher var idi çün hāye-i bağ

Ne güher kevkeb-i dürrī-i sipihr
Meh-i raşşende vü hürşid-i çihr

Genc-i bād-āver-i Nüşirvānī
Kıymet olmağa degül erzānı

Güş idicek anı merd-i meyyāl
Gevher-i eşkini itdi seyyāl

Tāb-ı gevher dilini eyledi nerm
Diledi kim ide bāzārını germ

38 Sağat : Metinde sağat.

- 125 Didi iy pādīşeh-i cins-i tıyūr
Hüsn-baḥşā-yı hümā-yı mestūr
- Kerem it ben kuluña me'nūs ol
Cennet-i bāğuma gel tāvūs ol
- Āşiyāne ideyin dīdemi ben
Ben kuluñla konış iy mürğ-ı çemen
- Merd-i bāğī olıcağ lābe-künān
Didi ol mürğek-i bāğ-ı ırfān
- Hār-zārumuzuñ iy merd-i denī
Şanki kuşkonmaza beñzer dikenī
- 130 Teng-çeşmānuñı itme baña cā
O yuvanuñ kuşı uçdı zīrā
- Hayf ol pend-i dūr ise dāne
Gıtdı bī-hūde ıabeş yabane
- Şad dirīğ olsa kadeḥ āb-ı revān
İtmemiş huşğ-ı giyāhı reyyān
- Dimedüm mi saña söz k'ola muḥāl
İtimād eyleme aña fı'l-ḥāl
- Şadr-ı güncişke niçe kâbil ola
Ki aña ḥāye-i baḥ dāḥil ola
- 135 Dür olur dūrcüñ içinde pinhān
ıAksini niçe idersin nihān
- Bu degül mi idi pend-i şānī
K'olmaz elden gidenüñ dermānı
- Çün elüñden senüñ itdüm pervāz
Ne için şayduma itdüñ āğāz
- Ser-i şāḥ üzre olan mürğ-ı be-kām
Bir daḥı ola mı hıç beste-i dām

Pend-i şālīs bu idi iy bed-ḥūy
Kār-ı refte için itme tek u pūy

140 Mürğ-ı perrende olur mı saña rām
Girih-i bādih olur mı iḳdām

Gerçi yok bende güher olsa hele
Ḳatlūme itmeyesin mi ‘acele

Gevheri bilmedüñ ejder olduñ
Ḳatlūme dest be-ḥançer olduñ

Bilicek gevher-i pīrāyı eger
Nic’ olurduñ baña sen teşne-ciger

Bā-ḥuşūş ola o mürğ-ı dil-gīr
Sen ḫama‘kāra muḳaddem naḫçīr

145 Mā-şadaḳ şānuña fermān-ı nebī
Nuḫḳ-ı dūr-pāş-ı resūl-i ‘Arabī

Ki buyurmuş bülehādur ekşer
Cennet içinde tutan cā vü maḳar³⁹

Sen ḡabī bāḡuñ ise hem-çü cinān
Seni ādem ide belki devrān

Didi iy ebleh-i merd-i nīgū
Seni vü bāḡı du‘ālar yā-hū

DER-ḤĀTİME-İ GÜL-İ ŞAD-BERG

Minnet Allāh'a ki bu tuḫfe şecer⁴⁰
Ya‘ni kilik-i hüner-i bār-āver

150 Mevsiminde bitürüp mīvelerin
Ter-dimāḡ eyledi Mışr’uñ şekerin

³⁹ Gazālī'nin *Cevāhirü'l-Kur'an'ında* geçen ve el-Kārī'nin *el-Esrārü'l-Merfū'a* adlı eserinde uydurma dediği "Cennet ehlinin çoḡu ahmaktır. İliyyūn ise, akıl sahiplerine aittir." mealinde, bilhassa sofilerin çeşitli biçimlerde yorumladığı ve sıkça kullandığı bir hadis vardır. Bkz. Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Aşırı Yorum, Tefsirde Bâtınlık ve Bâtını Te'vil Geleneği*, Kitabiyat, Ankara 2003, s. 346.

⁴⁰ Bkz. dipnot 22..

Gerçi her ravzada çok mīve biter
Böyle nev-bāve kıatı az düşer

Tab'-ı hākistere tahsīn-i hezār
Gül-i Şad-bergi'ni itdi ızhār

‘Arz-ı hüsn itse n’ola dil-cūdur
Reng u bū virse gül-i hod-rūdur

Bu gülüñ neşv ü nemāsına eger
Virmese hār-ı ciger-dūzı zarar

155 Dağı ra‘nā bitürüpdı gülünü
Nağme-senc eyler idi bülbülünü

Umarım Sidre-i bāğ-ı efdāl
Ola şāye-şiken-i ravza-i hāl

İdicek bu harem-i bāğa güzer
Bāğbān bendesine eyle nazar

Gāh gül-çīn ola geh mīve-rübā
İde rühānī vü cismānī şafā

Olmaya dest bī-ceyb [ü] in‘ām
Ola haqqumda hemān haqq-ı kelām

160 Ola kim şadr-nişīn-i devlet
İde bir pāre-i nāna himmet

Gül-i Şad-berg-i faşīhü'l-ma‘nā
Bülbülin itse n’ola nağme-serā

Bü'l-‘aceb kār-ı fużülāneyi gör
‘Arz-ı ‘aql u dil-i dīvāneyi gör

Qanda ben qanda sühan iy heyhāt
Bām-ı çarha qonulur mı merqāt

Turfe vaz'-ı revişin dīvāna
İttiḥāf-ı gül ider Rıdvān'a

165 Gül-i Şad-bergüme târîh-i melîh
İderin tâze 'ibâretle şarîh

Gonceden heft varâk perrân it
Şoñra târîhin anuñ iz'ân it

İy Füzünî yeter ıtnâb-ı maķâl
Çok uzatma ki bilindi aĥvâl

KAYNAKÇA

- Beydebâ, *Kelile ve Dimne*, (Mütercim: Salâhaddin Alpay), 3. Baskı, Bedir Yayınevi, İstanbul 1973.
- Derdiyok, İ. Çetin, "Gül-i Sad-berk" mad., *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XIV. İstanbul 1997.
- Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK YAYINLARI; Ankara 1983.
- İpekten, (Haluk, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu, Turgut Karabey), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, KTB Yayınları, Ankara 1988.

- Kut, Günay, “Metin Tespitinde Dikkat Edilecek Hususlar” *IX. MİLLİ TÜRKOLOJİ KONGRESİ*, İstanbul 15-19 Eylül 1997.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmânî*, (The Ottoman National Biography) İstanbul 1308/1890-1351/1897, C. IV, Gregg International Publishers Limited 1971.
- Müstakimzade Süleyman Sadedin, *Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nisbi ve'l-Künâ ve'l-Elkâb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, Nu. 628; TDK Kütüphanesi, Fotokopi Nu. 37; TDK Kütüphanesi, Mikrofilm Nu. 8.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an ve Aşırı Yorum, Tefsirde Bâtınlık ve Bâtını Te'vil Geleneği*, Kitabiyat yayını, Ankara 2003,
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, MEB, Yayınları, İstanbul 1993.
- Safâyîzâde Mustafa, *Tezkire-i Safâyî*, T.Y. Nu. 3215, Üniversite Kütüphanesi; Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, Nu. 2549.
- Safvet, *Zeyl-i Tezkiretü's-Şuarâ Es-Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr)*, Üniversite Kütüphanesi, T.Y. Nu. 1253.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1998.
- Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügati*, (Düzeltilmiş ve ilaveli ikinci baskı), Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.
- Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri, Vekâyiü'l-Fudalâ*, C. I, (Neşre Hazırlayan: Doç. Dr. Abdülkadir Özcan) Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- Toparlı, Recep, Sadi Çöğenli, *Osmanlıcada Kullanılan Arapça ve Farsça Edat Zarf Deyim ve Terkipler*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1990.
- Tuman, Mehmet Nâil, Tuhfe-i Nâilî, “3249 Füzûnî” mad. C. II, (Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı), Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, s. 771.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. III, Şubat 1979.
- Unat, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, TTK Yayınları, Ankara 1988.